

9. Perspektiver på den industrielle revolution

I perioden fra ca. 1750-1910 gennemgik verden omfattende forandringer; teknologiske og produktionsmæssige såvel som økonomiske, sociale, politiske og kulturelle. Disse forandringer ændrede ikke blot enkelte lande, men også de globale relationer og magtforhold. Nogle dele af verden undergik en hastig udvikling, mens andre forblev uberørte. Befolkninger flyttede sig i takt med udviklingen, ligesom teknologi og kapital migrerede fra sted til sted.

Hvis man skal se på de globale perspektiver af denne udvikling, er der især to ting, som har været genstand for diskussion. For det første har man diskuteret, hvorfor det især var i Vesteuropa og USA – altså den vestlige verden og ikke fx i Kina, Indien eller Mellemøsten – at industrialiseringen først slog igennem. For det andet har man diskuteret, om den vestlige verdens industrialiseringsproces kan bruges som en model for andre nationers økonomiske udvikling.

Den industrielle revolution som resultat af Vestens værdier

I slutningen af det 19. århundrede blev den industrielle revolution ofte betragtet som et vidnesbyrd om, at Vesteuropa havde udviklet en af de mest avancerede civilisationsformer i verdenshistorien. Disse antagelser retfærdiggjorde ikke blot politisk kontrol i form af imperialisme, men også økonomisk udnyttelse af naturressourcer fra resten af verden. Men i lyset af afkoloniseringen efter 2. Verdenskrig blev denne forestilling om Vestens dominans udfordret. Vestens industrielle og økonomiske forspring blev ikke længere betragtet som en naturlig følge af civilisatorisk eller racemæssig overlegenhed, men man blev interesseret i at identificere de historiske faktorer, som kunne forklare forskellene. I denne debat har fronterne primært stået mellem de historikere, som betragter den vestlige kultur som bærer af særlige kvaliteter, overfor historikere som mere eller mindre betragter det som et udtryk for heldige omstændigheder.

I den første gruppe finder man den britiske historiker David Landes. Han har lagt vægt på, at de politiske systemer og kulturelle normer, som fandtes i Vesten, fremmede privat initiativ og virkelyst, hvilket igen var igangsættende for den industrielle revolution. I en artikel med den sigende titel "Hvorfor Europa og Vesten? Hvorfor ikke Kina?" har Landes argumenteret for, at Kina helt tilbage til det 13. århundrede var længere fremme end Vesten rent teknologisk (fx i tekstilfremstilling, i udnyttelsen af kul og i jernfremstilling), og at det derfor var andre faktorer end de rent teknologiske og ressourcemæssige, som gjorde, at man ikke her oplevede en industriel revolution. I stedet fremhævede han, hvordan den manglende politiske frihed i Kina sammenlignet med Vesten samt statens indblanding på det private marked forhindrede økonomisk udvikling.

David Landes: Hvorfor Europa og Vesten? Hvorfor ikke Kina? 2006

For det første manglede Kina et frit marked og institutionaliserede ejendomsrettigheder. Den kinesiske stat intervenerede altid på det private marked – for at overtage bestemte områder, for at forbyde eller begrænse andre, for at manipulere priser, for at modtage bestikninger. På nogle tidspunkter var regeringen motiveret af ønsket om at fastholde arbejdskraften i landbruget eller kontrollere vigtige ressourcer (fx salt og jern); af hunger efter indtægter. (...) Denne statsintervention og indblanding stødte mod unddragelse og modstand; faktisk nødvendiggjorde statens behov en vis tolerance overfor ulydighed. Alligevel var målet, idealet, den uendelige tilstand af immobilitet.

I Vesteuropa var regenterne derimod ifølge Landes mere lydhøre overfor befolkningernes politiske rettigheder og økonomiske interesser. Dette skyldtes den interne konkurrence mellem de europæiske nationer, hvilket stod i modsætning til det kinesiske kejserrige, hvor kejserne dyrkede en isolationistisk politik og på grund af imperiets størrelse kunne regere uden at tage hensyn til befolkningernes interesser. Der var ifølge Landes også kulturelle faktorer som den kristne kirkes respekt for manuelt arbejde (fx munkeordeners interesse i at udnytte deres ressourcer mest effektivt), men den afgørende faktor var dog respekten for det frie marked. I den forstand afspejler Landes' tolkning liberalismens værdinormer. Den industrielle revolution i de vestlige lande var således ikke en tilfældighed eller et udtryk for held, men et resultat af politisk tænkning, økonomisk frihed og kulturelle normer, som var fremmede for videnskabelig og teknologisk udvikling.

Moderniseringsteori

Hvis man betragter den vestlige verdens industrialisering som resultat af særlige samfundsmæssige og politiske strukturer, er der ikke langt fra at tænke, at den vestlige model for udvikling kan gentages i udviklingslande. Den såkaldte *moderniseringsteori*, som blev fremført af den amerikanske liberale økonom Walt Rostow allerede i 1960, byggede netop på tanken om, at man kunne opstille en model for modernisering baseret på den vestlige verdens industrielle udvikling, som udviklingslande kunne efterligne. Ifølge Rostows teori pegede de historiske erfaringer fra Vestens industrialisering nemlig på, at industrilande gennemgik fem centrale udviklingsfaser fra traditionelle landbrugssamfund til moderne industrisamfund, og med udgangspunkt i disse faser skulle man understøtte udviklingslande i at opnå et lignende industrielt take-off ved at skabe de samme samfundsmæssige forudsætninger.

Afhængighedsteori

Mens moderniseringsteoretikerne således har anskuet den industrielle revolution som et forbillede for andre lande, har andre historikere og økonomer sat spørgsmålstegn ved denne model. Kritikere finder man inden for den såkaldte *afhængighedsteori*, som opstod i 1960'erne repræsenteret af bl.a. Immanuel Wallerstein. Han argumenterede for, at der med den industrielle revolution og Vestens imperialisme var blevet skabt en global arbejdsdeling, som fastholdt udviklingslande som producenter af råstoffer, hvorved deres egen industrialisering og økonomiske vækst blev hindret. Wallerstein opererede med kategorierne centrum og periferi, hvor sidstnævnte blev udbyttet af centrum, som var de dominerende industrilande. Hvis periferien skulle udvikles, skulle landene snarere frigøres fra verdenshandelen, som fastholdt dem i dette udbytningsforhold. Wallersteins model tog udgangspunkt i en marxistisk tænkning, når han fremførte, at industrilandenenes rigdom var sket på bekostning af udviklingslandene. Den vestlige verdens industrielle udvikling fremstod således ikke som den ideelle model, som blot skulle efterlignes, men mere relevant var det at hjælpe udviklingslandene med at løsrive sig fra den etablerede globale verdenshandel.

Den industrielle revolution som resultat af heldige omstændigheder

Den tysk-amerikanske økonom Andre Gunder Frank har opponeret både mod Landes' historiske analyse og Rostows moderniseringsteori. Ligesom Wallerstein argumenterede Frank også for, at Vestens industrialiseringsproces ikke kunne være en model for udviklingslande i det 20. århundrede, da det netop var kontakten med den vestlige verden, som havde hindret udvikling i ikke-industrialiserede lande og tvunget disse ind i rollen som producenter af råvarer i den globale økonomi. Frank har desuden været kritisk overfor Landes' historiske analyse af, hvilke faktorer som adskilte Vesten fra resten af verden, og han har beskyldt Landes for at repræsentere en såkaldt *eurocentrisk* tilgang til spørgsmålet, dvs. en tendens til udelukkende at tage udgangspunkt i vestlige normer. Både Landes og Frank udkom i slutningen af 1990'erne med bøger, hvor de på forskellig vis forsøgte at forklare Vestens ledende rolle under den industrielle revolution. Men hvor Landes i bogen *The Wealth and Poverty of nations* – og i lighed med hans synspunkter beskrevet ovenfor – tog udgangspunkt i de forskellige politiske og kulturelle normer i Vesten og Kina, var Franks bog *Reorient: Global Economy in the Asia Age* langt mere kritisk overfor Vesten. Frank mente, at der intet naturgivent var over Vestens førende rolle i industrialiseringen. Vesten havde blot været heldig i den forstand, at opdagelsen af Amerika og det økonomiske boom, som dette afstedkom, var igangsættende for den industrielle udvikling. Særlige kulturelle eller politiske omstændigheder var derfor ikke afgørende.

Andre Gunder Frank: Reorient: Global Economy in the Asia Age, 1998

Europa løftede sig ikke ved at trække sig selv op i sine egne økonomiske stropper og bestemt ikke takket være nogen form for europæisk særegenhed i form af rationalitet, institutioner, entrepreneurskab, teknologi, genialitet, kort sagt i form af race.

Faktisk var Kina, ifølge Frank, Europa overlegent helt frem til det 18. århundrede. Der var derfor heller ikke tale om en længerevarende og kontinuerlig udvikling mod Vestens dominerende position, men en sen og – i lyset af Asiens økonomiske boom i nyere tid – forholdsvis kortvarig udvikling. Den industrielle revolution var ifølge Frank

blot "en uforudset begivenhed i en del af Europa som et resultat af en ulige struktur og ujævn proces i verdensøkonomien som helhed".

En anden historiker, som også har afvist, at politiske eller kulturelle værdier var afgørende, er den amerikanske historiker Kenneth Pomeranz. I bogen *The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy* fra 2000 var udgangspunktet for analysen ligeledes en sammenligning af Kinas og Vestens udvikling. I lighed med Frank forklarede Pomeranz også Vestens dominans som et resultat af en serie af heldige omstændigheder, hvor adgangen til kul og opdagelsen af Amerika var særlig vigtige. Kul var den vigtigste energiresource under den industrielle revolution, og placeringen af store og ikke mindst let tilgængelige kulforekomster i England var altafgørende. For godt nok havde Kina også kul, men det var placeret i tyndtbefolkede områder i det nordvestlige Kina langt væk fra produktionsstederne. Den anden heldige omstændighed var opdagelsen af Amerika og den efterfølgende tilgængelighed af råvarer som bomuld, sukker og tobak, der kunne anvendes industrielt, samt det generelle økonomiske løft, som dette afstedkom.

Kort sagt kan man sige, at på den ene side af debatten står historikere, som mener, at den vestlige verden besad en række kvaliteter som politisk og økonomisk frihed samt en kultur og mentalitet, som var åben overfor innovation og ny teknologi, hvilket gjorde samfundene mere produktive og økonomisk fremskredne i det lange løb. I modsætning hertil står historikere, som mener, at det var pga. en række heldige omstændigheder, at den vestlige verden fik et forspring under den industrielle revolution; med andre ord, at det var et resultat af geografi og geologi snarere end kultur og politik.

Fra [9. Perspektiver på den industrielle revolution | Industrialiseringen \(systime.dk\)](https://www.systime.dk/9-perspektiver-pa-den-industrielle-revolution/)